

TANZİMAT DÖNEMİNDE UFAKLİK PARA SORUNU(1839-1879)¹

Hüseyin AL

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

Atatürk Bulvarı No:191

Kavaklıdere/ANKARA

E-posta: huseyin.al@gmail.com

Özet

Tanzimat Dönemi'nde meskukat reformunun önemli ayaklarından biri olan ufaklık para alanı, Osmanlı Devleti için oldukça sorunlu bir alan olmuştur. 1846 yılında devletin bakırdan ufaklık para basarak para sistemine entegre edilen ufaklık para alanı, piyasanın ufaklık para ihtiyacının tam olarak bilinmemesi nedeniyle ciddi bir spekülasyon sahası olmuştur. Dönem boyunca alanın temel sorunları yabancı bakır paraların piyasaya sürülmesi, İstanbul için darp edilen bakır paraların yoğun bir şekilde taşraya kaçırılması, taşradan sağlam paraların çekilerek piyasanın büyük oranda bakır para ile dolması ve 1870 li yıllardan sonra bakır paranın Dersaadet Borsası için bir spekülasyon aracına dönüşmesidir. Osmanlı Devleti çeşitli önlemlerle ufaklık para alanındaki mevcut sorunları çözmeye çalışmış, ancak Tanzimat Dönemi boyunca kalıcı bir çözüm üretememiştir. Bunun sonucunda ise hem halk hem de devletin kendisi ciddi anlamda zarara uğramıştır.

Anahtar Kelimeler: para reformu, ufaklık para, para spekülasyonu

Alan Tanımı: İktisat (İktisat Tarihi, Finans Tarihi, Para Tarihi)

COINAGE REFORM DURING TANZİMAT ERA (1839-1879)

Abstract

Coinage reform was an important leg of the reforms during the Tanzimat era. However, reforming small denomination coins proved difficult for the Ottoman

¹ Bu çalışma TÜBİTAK SOBAG-108K571 nolu ve “Osmanlı Finans Sisteminde Çağdaşlaşma: Para, Banka ve Borsa Alanında Gelişmeler(1840-1875)” isimli proje kapsamında hazırlanmıştır. Katkılarından dolayı adı geçen kuruma teşekkür ederim.

Empire. Small denomination coins were integrated into the monetary system in 1846 with minting of copper coins by the government. However, small denomination coins became a source of speculation as it was not possible to assess the demand for small coins. The main issues related to the small coinage system during the entire era were, circulation of foreign copper coins, smuggling of copper coins that were issued for circulation in Istanbul into the country, withdrawal of strong coins from the country and glut of copper coins, and the fact that copper coins became a source of speculation in the Dersaadet Exchange starting from 1870s. The Ottoman Empire tried to solve the problems in small denomination coins using various measures, but failed to find a permanent solution during the Tanzimat era. As a result, both the general public and the state incurred significant losses.

Keywords: *Monetary reform, small denomination coins, money speculation*

JEL Classification: N25, N45

1.GİRİŞ

Para tarihi literatürüne bakıldığında akademisyenlerin ilgisini çeken ilginç konuların başında “ufaklık para” gelmektedir. Braudel’a göre yoksulların “*kara parası*”, Habib’e göre “*kitlelerin parası*” olan ufaklık para tarih boyunca gündelik iktisadi hayatın bir realitesi olmasına karşın muhtelif nedenlerle, siyasi otoritelerin ilgi alanı dışında kalmıştır (Habib, 1961:9-10; Braudel, 1981:458). Ekonomilerin giderek daha parasal hale gelmesi, ülkelerin kırsal kesimlerinin piyasa ile giderek bütünleşmesi, sanayileşme ile birlikte işçi sınıfının ortaya çıkması ve şehirlerin kalabalıklaşması sonucunda ufaklık para sorunu daha önemli hale gelmiş, 19. yüzyılda yapılan para reformları ile ufaklık para alanı para sistemi içerisine dâhil edilmiştir. Bu gelişmeyi olanaklı kılan en büyük etken ise teknolojik gelişmelerin ufaklık para darbına ilişkin sorunları gidermesidir (Helleiner, 2003:66-74). Osmanlı Devleti’nde de Tanzimat Dönemi’nde girilen para reformunun hedeflerinden birisi ufaklık para alanının düzenlenmesidir.

2.TANZİMAT VE UFAKLIK PARA ALANI

Tanzimat dönemi için ufaklık para grubunu belirlemek için bu dönemde darp edilen paralar, eski dönemden darp edilip hala tedavülde olan paralar, gündelik hayat için gerekli olan gıda maddeleri, ulaşım vb. fiyatların ortaya konulması gereklidir. Bunun tespitine yönelik Osmanlı arşiv belgeleri ve basında yer alan haberler üzerinde yapılan taramalardan, genel olarak ufaklık para tanımının 2 kuruş, 1 kuruş(40 para) ile 20, 10, 5 ve 1 paradan oluştuğu söylenebilir.

Bunlardan 2 ve 1 kuruş gümüş, yine 40 para (1 kuruş) dahil olmak üzere alt birimler bakır ya da tunçtan darp edilen paralardır(İ.MSM², 22/548; İ.MVL, 301/12305; İ.DH, 319/20625; TV, 297). Örneğin 1846 yılına ait bir fiyat listesine göre İstanbul'da 1 kıyye(1.282 gr) baklava 24 para, 1 kıyye zeytin 92 para ve simit 10 paradır. Yine aynı tarihlerde 45 dirhemlik(3.207 gr) has francala ekmeği 10 para, 75 dirhemlik orta kalite francala ekmeği 10 para, 100 kıyye Karadeniz kömürü 40 para, 1 çeki odun 20 paradır. Galata köprüsünden adam başına geçiş 5 para iken 1866 yılında yapılan zam ile 10 paraya yükseltilmiştir(CH, 7, 243, 245, 295, 562, 803, 818, 819, 822, 1062; TV, 283; İ.MMS, 32/1239).

Gündelik iktisadi hayatın yürütülmesi için hayati öneme sahip olmasına rağmen 1843 yılında hayata geçirilmesine karar verilen para reformu içerisinde ufaklık para alanına ilişkin herhangi bir atıfta bulunulmamıştır. Bu alana ilişkin en erken atıf 1845 yılının sonlarında. İlk defa bu tarihte Avrupa'daki örneklerine benzer şekilde ihtiyaç duyulması halinde bakırdan beş paralık darp edileceğinden bahsedilmektedir(İ.MSM, 22/548). Bakırdan son olarak 1687-1691 tarihlerinde para basılmış, ilerleyen dönemlerde ufaklık para ihtiyacı daha çok gümüşten darp edilen paralar ile giderilmiştir. Her ne kadar Mahmut II döneminde yapılan yoğun tağşişler sonucunda gümüş paraların ufaklık para alanındaki ihtiyaçları karşıladığı düşünülse de teknik olarak 1 kuruşun altındaki birimler için gümüşten para darp edilmesinin mümkün olmaması sonucunda bakır para darbu gündeme gelmiştir. Önce 5 ve 1 para için gündeme gelen bakır para darbu 1848 yılı başlarında 20 ve 10 paralık, 1855 yılı başlarında ise 1 kuruş yani 40 para darbına karar verilmesi ile genişlemiştir(İ.MSM, 22/565; 22/569; İ.DH, 319/20615; A.AMD, 13/77; TV, 297; Sahillioğlu, 1982:7-40).

Ufaklık para alanı ile ilgili diğer sorun bu paraların sistemin birim parasına nasıl entegre olacağı ve arzının nasıl sağlanacağıdır. Tarih boyunca madeni paraların değerlerinin maden içerikleri ile eşit olması gerektiğine dair yaygın kanaat nedeniyle ufaklık para arzında düzensizlik ve kıtlıklar bu alanın genel özellikleri olmuştur. Bu sorun ise teknolojik gelişmeler sayesinde ancak 19. yüzyılda çözüme kavuşmuştur. Bugün ufaklık para alanındaki sorunun çözümünün reçetesi olan ve Cipolla'nın da zikrettiği gibi bugün başlangıç düzeyindeki her ekonomi kitabında yer alan *“sağlam bir ufaklık para sistemini korumanın standart formülü, devlet adına madeni değeri nominal değerinden daha düşük ufaklık sikkeleri tedavüle çıkarmak; tedavüldeki ufaklık sikkelerin miktarını sınırlamak; bu paraların birim*

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri ile Osmanlıca gazetelere ilişkin referanslar metin içerisinde kısaltma olarak verilmiştir. Bu referansların tam açılımları kaynakçada yer almaktadır.

para ile konvertibilitesini sağlamak; belirli bir miktarın üzerindeki ödemelerde ufaklık sikkelerin yasal ödeme aracı olarak kullanılamayacağı kuralını koymak” şeklindeki kurallar, yüzyıllar boyunca oluşan tecrübeler ve teknolojik gelişmeler sonucunda nihai hale gelmiştir (Cipolla, 1993:32; Sargent and Velde, 2002:321-332).

1845 yılında bakırdan ufaklık para darbına girilirken yapılan araştırmalar sonucunda bu paraların birim para değerine dönüşümü için 1 kuruş=40 para paritesi uygun bulunmuş, isteyenlerin bakır paraları Darphane-i Âmire’ye başvurarak gümüş paralara dönüştürebilecekleri kararlaştırılmıştır. Bu durum Cipolla tarafından bahsedilen “*standart formül*”ün Avrupa ülkelerinde uygulanmasından kısa bir süre sonra Osmanlı Devleti tarafından uygulamaya konulduğunu göstermektedir. Buna karşın zikredilen tarihte bakır paralar ile yasal olarak en fazla ne kadar ödeme yapılabileceğine dair bir bilgi göze çarpmamaktadır (İ.MSM, 22/549:9.1.1846). Bu konuya ilişkin 1858 yılı ortalarına ait bir arşiv belgesinde taşrada bakır paranın piyasada aşırı bollaşmasından dolayı en fazla 10 kuruşa kadar ödeme yapılabileceğine dair bir duyurunun yapıldığı zikredilmektedir. Yine 1866 yılında benzer duyuruların yapıldığı ve *bu hâlde beyne'n-nâs vâki' olan ahz u i'tâda dahi yüzde beşden ziyâde sikke-i nühâsiye almağa kimse mecbûr olmayıp ziyâde kabûl edenler olur ise mal sandıkları ol nisbetden ziyâde almayacağı cihetle zararı kendilerine âid olacağı*” belirtilerek, bakır paranın ödeme gücü %5 ile sınırlanmıştır (A.MKT.UM, 324/90; 326/74; İ.DH, 558/38894).

Ufaklık para alanına ilişkin düzenlemelere karşın, arzının çeşitli sebeplerle piyasanın ihtiyaçlarına göre belirlenemediği anlaşılmaktadır. Bu sebeplerin başında İstanbul piyasasında kullanılmak üzere çıkarılan bakır paraların taşraya kaçırılması ve yabancı devletlere ait bakır paraların piyasaya sürülmesidir. Diğer bir sorun ise ufaklık para darbı için gerekli bakır ve tunç gibi maddelerin tedarikidir. Bu nedenle Kırım Savaşı'nın başladığı 1853 yılından kaimenin kaldırıldığı 1862 yılı sonlarına kadar ufaklık para alanı oldukça sıkıntılı geçmiş, bir sonraki bölümde zikredileceği üzere piyasa için iyi bir spekülasyon aracı olmuştur (A.MKT.NZD, 267/6; 271/97, 282/96, 385/68, 384/44, 385/82, 386/92). Kaimenin kaldırılması ve Avrupa’da bir miktar ufaklık para darp ettirilmesine rağmen ufaklık para alanına ilişkin sıkıntılar devam etmiştir. Özellikle 1870 sonrası dönemde başlayan sorunlar, 1875 mali iflas ve ardından 1877-78 Rus Savaşı ile doruk noktaya ulaşmış, devlet ufaklık para alanında kontrolü kaybetmiştir (Al, Akar ve Bayraktar, 2011:114-125)

Tanzimat döneminde darp ettirilen bakır paralara ilişkin bilgiler tablo halinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: Tanzimat Döneminde Darp Edilen Ufaklık Para Miktarı(1846-1865)(Kese*)

Yekün	40 para	20 para	10 para	5 para		1 para		Beher kıyye kuruş	Darp Yerleri
				kese	küsur	kese	küsur		
5.340				5.030	250	309	250	30	Darphane-i Âmire
500			375	125				32	
20.800		6.700	10.065	3.700		335		40	
148.966	88.340	16.000	36.206	8.140		280		60	
175.706	88.340	22.700	46.646	16.995	250	1.024	250		
52.000	12.000	22.000	12.000	6.000					Avrupa
227.706	100.340	44.700	58.646	22.995	250	1.024	250		

Kaynak: Y.EE, 24/16. (*)Bir kese 500 kuruş

3. UFAKLIK PARANIN ALANININ KONTROLDEN ÇIKMASI

Ufaklık para arzının fazlalığı bir taraftan para sisteminde dengeleri bozduğu gibi narh sisteminde ciddi sıkıntılara yol açarak tüm toplumu etkiler hale gelmektedir(Sargent and Velde, 2002:324). Ufak paranın azlığı ise yine para sisteminde dengeleri bozduğu gibi devlet dışındaki aktörlerin yasal olmayan faaliyetlerinin artmasına yol açmakta ve ufaklık para bir spekülasyon aracı haline gelmektedir. Halkın gündelik alışverişte kullanacağı ufaklık paranın piyasada kaybolmaya yüz tutması ufaklık paraların fiyatlarının artmasına, esnafın alışverişlerde güçlük çekmesine yol açmaktadır. Ufak paranın gerek fazlalılığı gerekse azlığı doğrudan toplumun alt katmanlarını etkileyen bir süreç olduğundan konunun hassasiyeti devlet yöneticileri açısından daha da artmaktadır. Cipolla'nın dediği gibi “*düzgün olarak işleyen ve etkin bir pazarın, sağlam bir para sistemine gereksinme duyduğu doğru ise, bir para sisteminin etkin bir pazar tarafından desteklenmedikçe mevcut olamayacağı ve çalışamayacağı da doğrudur.*” (Cipolla, 1993:15). Ufaklık paranın fazlalığı enflasyona yol açarken, kıtlığı ise alışverişte sekteye uğratarak piyasayı bozmaktadır.

Piyasada ufaklık paranın azlığına ilişkin ilk belirtiler bazı kişi ve kurumların alternatif ufak paralar üretmeye ve kullanmaya başlamasıdır. Bu paraların özelliği tüm para sistemi kaplayan bir uygulama olmaktan ziyade kullanım alanının sınırlı olmasıdır. Tanzimat döneminde de ufaklık paranın piyasada azaldığı dönemlerde benzer uygulamalara rastlanmaktadır. Örneğin Kırım Savaşı'nın başlangıcında Beyoğlu'ndaki kahve ve dükkanlarda ufaklık para bulunmamasından dolayı esnafın zor durumda kalarak zarara uğradıklarından şikayet edilmektedir. Esnaf

ufaklık para ihtiyacını gidermek için 1 kuruş kupüründe “*varakpara*”lar kullanmaya başlamıştır(HR.TO, 146/1). 1857 yılı sonlarına doğru Sofya’da benzer bir uygulamanın varlığı taşrada da benzer uygulamaların varlığını göstermektedir (MAD.d, 10571/319). Yine, 1862 yılı başlarında bakır paraların İstanbul dışına kaçırılmasından dolayı ufaklık para sıkıntısının ciddi boyutlara varması üzerine İstanbul’un bazı yerlerinde “*bilet*”, “*teneke*” vb. şekilde alternatif ufaklık paralar kullanılmaya başlamıştır (A.MKT.NZD, 398/27; 399/8; CH, 1070). Aynı şekilde, 1870 li yıllarda, özellikle 1877-78 Rus Harbi sırasında İstanbul’da baş gösteren ufaklık para sıkıntısına karşı bazı şirketler, kiliseler ve havralar tarafından bilet, teneke vb. şekillerde ufaklık paralar kullanmışlardır (DH.MKT, 1314/11; İ.MMS, 134/5712; TV, 1860; RCH, 3302; 3307).

Piyasada ufaklık para azlığının ikinci belirtisi ise yabancı ufaklık paraların piyasada tedavül etmeye başlamasıdır. Bunun en önemli nedeni ülkelerin bakır paralarının kıymetleri arasında oluşan farktır. Örneğin 1853 yılı sonlarına doğru ufaklık paraların piyasadan çekilmesi üzerine yapılan araştırmada, Osmanlı bakır paralarının beher kıyyesi 32 kuruş üzerinden hesaplanırken Fransız bakır parasının beher kıyyesinin 55 kuruşa denk geldiği ve bu nedenle Osmanlı bakır paralarının dışarıya çıkarıldığı anlaşılmıştır. Piyasada bakır paranın azalmasının önemli bir nedeni ise ileride anlatılacağı üzere İstanbul dışına yoğun bir şekilde bakır para çıkarılmasıdır(İ.DH, 286/17925).

İstanbul piyasasından çıkan Osmanlı ufak paralarının yerini ise kendi ülkelerinde dahi yasak olan Avrupa ülkelerine ait(örn. Avusturya) bakır paralar doldurmuştur. Kırım Savaşı sırasında devlet, bir taraftan yabancı ülkelere ait ufaklık para ticaretini engellemeye çalışırken diğer taraftan İstanbul dışına ufaklık çıkarılmasını önlemek için cebri önlemlere girişmiştir. Bu çerçevede İstanbul dışına 100 kuruşun üzerinde ufaklık para çıkarılması yasaklanmış, bu yasağa uymayanların ellerindeki paralara el konulması ve hapse atılması kararlaştırılmıştır. (İ.MVL, 350/15270, 365/16008; İ.DH, 365/24188; TV, 549; CH, 750; 822). Diğer taraftan yabancı bakır sikkeler sadece İstanbul piyasası için değil taşrada sınırlara yakın bazı bölgelerde de ciddi sıkıntılar doğurmuştur. Örneğin 1861 yılı ortalarına doğru Edirne ve civarı, Yunanistan tarafından gelen bakır sikkelerin istilasına uğramıştır. Bakır paranın alışverişlerde kullanılmasının tamamen yasaklanması gündeme gelmiş, ticari hayatın sıkıntıya gireceği düşünülerek bakır para ile en fazla %10 ödeme yapılacağına karar verilmiştir(A.MKT.UM, 472/77, 474/39, 474/72). Yabancı bakır paraların tedavülüne diğer bir örnek ise Mısır bakır sikkeleridir. Osmanlı Devleti’nin özerk bir vilayeti olan Mısır için İngiltere’de darp ettirilen bakır paralar 1865 yılı

ortalarında Mısır yerine İstanbul'da tedavüle sürülmüştür. Sorunun ağırlaşması üzerine devlet, Mısır bakır paraları için 1867 yılı Şubat ayı sonuna kadar süre vererek bu süre sonunda kimin elinde bulunursa el konulmasına karar vermiş, bu karar gazeteler ile duyurulmuştur (HR.TO, 492/48; İ.DH, 558/38894 TA, 738, 781; RCH, 183, 576).

Taşralara gönderilen bakır sikkeler haricinde en önemli sorun İstanbul piyasası için tedavüle sokulan bakır sikkelerin yoğun bir şekilde İstanbul dışına çıkarılmasıdır. Kırım Savaşı'nın başladığı yıllarda başlayan ve uzun süre devam eden İstanbul'dan bakır paraların ihtikâr amacıyla taşralara götürülmesi başkentte bakır para sıkıntısı yaratırken belli bir süre sonunda taşralarda bakır sikke bolluğuna neden olarak sorun yaratmaya başlamıştır. İstanbul'dan bakır para çıkarılmasının nedeni taşrada insanların ellerinden altın ve gümüş meskûkâtı toplayarak kazanç sağlama amacıdır. Bakır paranın çıkarılış amacı dışında bir ticarete konu olması ve sonunda devlet tahsilatına sekte vurur hale gelmesi üzerine bu paralarla ilgili bazı kısıtlamalar getirilmiştir. İstanbul dışına bakır para çıkarma işinin ciddi boyutlara ulaşması ve alışverişlerde problemler yaşanması üzerine Babialı önlem olarak İstanbul dışına bakır para götürülmesine sınırlar getirmiş, yasaklamalara uymayanlara hapis ve yakalanan paralara el koyma, kaçakçıları ihbar edenleri ödüllendirme, köşe sarrafları vasıtasıyla piyasaya bakır para dağıtma, taşralarda bakır paraların diğer meskûkât ile dönüşümünde belirlenen tarifeler üzerinden işlem görmesine dair emirler yayınlama, taşradan, özellikle sahilde bulunan bölgelerden İstanbul'a bakır para getirtme gibi önlemlere başvurmuştur. Bütün bu önlemlere rağmen ufaklık para alanındaki sorun çözülememiştir (İ.DH, 286/17925; İ.MVL, 350/15270, 365/16008; A.MKT.NZD, 183/41, 267/6, 271/50, 271/97, 282/96, 367/87, 369/40, 375/61; A.MKT.MVL, 79/19; A.MKT.UM, 332/20; 485/37; TV, 549, 564, 596, 620; CH, 898, 1058; RCH, 1242, 1290, 1370; TRK, 281).

1870 yılı başından itibaren Osmanlı maliyesinin krize doğru sürüklendiği dönemde ufaklık para sorununun giderek kontrolden çıktığı görülmektedir. 1877-78 Rus Harbi sonrasına kadar devam eden dönemde, altın kurlarının yükselişi, bakır paraların piyasada azalması hatta alışverişlerde kabul edilmemesi yaygın bir durumdur. Öyle ki posta ve telgraf idaresinin bakır paraları ödemelerde kabul etmemesi; vapur şirketlerinin her birinin farklı tarifeler üzerinden işlem yapmaları halkın tepkisini artıran örneklerdir (RCH, 1286; 1508; 1616; 1618; 1616; 1800; 1940; 1942; 2229; 2427, 2430, BSRT, 325, 1262). Bu dönemin diğer bir özelliği ise bakır paranın Galata sarraflarının “*yeni bir kumar oyununa*” dönüşmesidir. 1874-75 yılları bakır paranın günlük, saatlik hatta dakikalık, fiyatı arttırılan ya da

düşürülen bir borsa enstrümanı haline geldiği yıllardır (RCH, 2443; 2945; 2576; 2720; 2721; 2731; 2735; 2736; 2740; 2949, 2970, 2972, 2978, 2996, 3052; 3293; MM, 95; MA, 67; BSRT, 1472; 1482; 1484; 1723). Babiâli, Rûsumat Emîni Kani Paşa başkanlığında bir komisyon kurarak sorunu çözmeye çalışmış, ancak Rus Harbi'nin patlak vermesi üzerine bir sonuca ulaşmamıştır. Savaşın finansmanı için tekrar kaime ihraç edilmesi ise sorunun çözümünü engellemiş, savaş ortamının da etkisiyle ufaklık para piyasada azaldığından esnafın alışverişlerde kaime kabul etmeye yanaşmaması ile hatta bazılarının metelik ve bakır sikkeleri dahi kabul etmemesi nedeniyle ufaklık para sıkıntısı yine had safhaya ulaşmıştır. Hatta ekmekçilerin fırınlarını kapatmaları krizin sosyal boyutlarını daha da hayati hale getirmiştir (RCH, 2999; 3002; 3073; 3115, 3146; 3158; 3164; 3176; 3177; 3178; 3182; 3184; 3194, 3206; 3263; 3289; 3290; 3291; 3293:18.1.1877; İTB, 159; 172; 211, 217; BSRT, 1901; 1953; 2074; Akyıldız, 2003:-164-173,185-194,244-246,295-301). Halkın gündelik ihtiyaçlarının görülmesi için nikelden ufaklık para darbu düşünülmeyle birlikte hem maliyet hem de kısa süre içerisinde ufaklık para ihtiyacını karşılamak amacıyla 15.000 keselik “*varaka-i sahiha pulu*” çıkarılmasına karar verilmiştir. (DH.MKT, 1314/11; İ.MMS, 134/5712; TV, 1860; RCH, 3302; 3307). Acil ihtiyaç nedeniyle pul basımına yönelen Babiâli 1879 yılının ilk yarısında imkanların oluşması ile birlikte bakır para basımı için harekete geçmiş, piyasada iyice azalan 5 paralık bakır para ihtiyacının giderilmesi için 20.000 kese darp edilmesi yönünde karar alınmıştır. Bu karar piyasada olumlu tesir yapmış, bakır paraların değerlerinde oluşan spekülasyon yavaş yavaş ortadan kalkmıştır (İ.MMS, 61/2889; A.MKT.MHM, 484/10 Y.A.RES, 3/17).

4. SONUÇ

Tanzimat Dönemi'nde para reformunun önemli ayaklarından biri olan ufaklık para alanı oldukça sorunlu bir alan olmuştur. Halkın gündelik iktisadi yaşantısında kolaylık sağlamak üzere para sistemine entegre edilen ufaklık paralar kaime ile birlikte para piyasasının iki ucunda en sorunlu sahalar haline gelmiştir. Ticari hayatın gerektirdiği büyük ödemelere kolaylık getiren kaime ile toplumun önemli bir kitlesine hizmet veren bakır paralar sıklıkla spekülasyon aracı haline gelmişlerdir. Kaimeye nazaran toplumun daha geniş kitlelerini etkileyen ufaklık para arzının sürekliliği ve istikrarı muhtelif nedenlerle bozulmuştur. Piyasanın ufaklık para ihtiyacının tam olarak bilinmemesi, İstanbul için darp edilen bakır paraların yoğun bir şekilde taşraya kaçırılmasına yol açmış, taşra bir taraftan bakır para bolluğuna kavuşurken halis sikkeler tedavülden toplanmıştır. İstanbul piyasasında ufaklık paranın azalması bakır paraların kıymetini arttırırken yabancı bakır sikkelerin hücumuna uğramıştır. Taşra ile İstanbul arasında yer değiştiren

bakır para sürekli olarak spekülasyon malzemesi haline gelmiş, özellikle 1870 li yıllardan sonra Dersaadet Borsası'nın bir enstrümanı haline dönüşmüştür.

Ufaklık paraların azlığı ya da çokluğunun doğrudan etkilediği alan gündelik iktisadi hayattır. Ufaklık para fiyatının artış ya da azalışı doğrudan narh sistemini etkileyerek fiyatlarda istikrarsızlığa yol açmaktadır. Mal fiyatlarının sürekli değişir hale gelmesi narh sistemini sürdürmeyi zorlaştırmaktadır. Esnaf ufaklık paranın çoğalması durumunda bu tür paraları kabul etmemekte, azaldığında ise gömüleme yoluna giderek istikrarsızlıktan kendini korumaktadır. Ayrıca bakır paranın ödeme gücüne getirilen sınırlamalar, yine bu gruplara koruma sağlamaktadır. Diğer taraftan ufaklık para alanını kontrol etmekte zorlanan devlet bizzat kendi ürettiği paranın mağduru haline de gelebilmektedir. Ancak devletin, uyguladığı tahsilat politikaları ile bunu halkın üzerine yansıtmaya imkân bulunmaktadır. Ancak vergi tahsilatının yapıldığı kesimlerin, ellerinde sağlam para kalmaması durumunda, bumerang gibi kamu maliyesine geri dönen bir süreç oluşmaktadır. Devlet, halkın zarara uğramamasına dikkat etmekle birlikte kamu maliyesinin getirdiği zorunluluklar sonucu vergi tahsilatlarında bakır paraya sınır getirmesi, kendini korumaya yöneldiğinin açık göstergesidir. Muhtekirler tarafından, ellerindeki az sayıdaki kıymetli paranın da çekilmesi ile sadece bakır para ile baş başa kalan halk ise, kendi üzerine kalan maliyeti bir yere yansıtamamaktadır. Kıtlığında daha yüksek fiyat vererek elde ettikleri ufaklık paralar; bolluğu halinde yarattığı enflasyonist etki ile yine halkı zarara uğratmaktadır. Nihayetinde ufaklık para alanındaki sorun doğrudan geniş halk kitlelerinin mağduriyetini doğuran bir sürece dönüşmektedir. Osmanlı Devleti'nde Kırım Savaşı'ndan başlayarak 1880 yılına kadar geçen sürede ufaklık para alanının genel görüntüsü bu çerçevededir.

KAYNAKLAR

a-Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri ve Gazeteler

(Kullanılan belgelerin numaraları ile gazete sayıları metin içerisinde verilmiştir)

İrade-Mesail-i Mühimme(İ.MSM)

İrade-Meclis-i Vala(İ.MVL)

İrade-Dahiliye(İ.DH)

Hariciye Tercüme Odası(HR.TO)

Bab-ı Asafî-Amedi Kal.(A.AMD)

Sadaret Mektubi Kal. Nezaret ve Deva'ir Evrakı (A.MKT.NZD)

Sadaret Mektubi Kal. Meclis-i Vâlâ Evr.(A.MKT.MVL)

Sadaret Mektubi Kal. Umumi(A.MKT.UM)
Yıldız Esas Evrak(Y.EE)
Sadâret Resmî Maruzât Evrakı (Y.A.RES)
Dahiliye Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT)
Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi Belgeleri (A.MKT.MHM)
Maliyeden Müdevver Defterler(MAD.d)
Takvim-i Vekayi(TV)
Ceride-i Havadis(CH)
Ruzname-i Cer. Havadis(RCH)
Tercüman-ı Ahval(TA)
İstikbal(İTB)
Basiret(BSRT)
Mecmua-i Marif(MM)
Mecmua-i Arif(MA)
Terakki(TRK)

b-İkincil Kaynaklar

- Akyıldız, Ali. Para Pul Oldu: Osmanlı'da Kağıt Para, Maliye ve Toplum, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003
- Al, H., Akar, Ş. K. ve Bayraktar, K. Tanzimat Dönemi Finansal Reformlar, Kısım 3: Meskûkât Reformu, TÜBİTAK SOBAG 108K571 Nolu Proje, 2011
- Braudel, Fernand.Civilization&Capitalism 15th-18th Century. Volume 1:The Structures of Everyday Life, the Limits of Possible, Trans. Siân Reynolds, Harper&Row, Publishers, New York, 1981
- Cipolla, Carlo.Akdeniz Dünyasında Para, Fiyatlar ve Medeniyet, Çev.Ali İhsan Karacan, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1993
- Habib, İrfan.“The Currency System of the Mughal Empire (1556-1707)”, Medieval India Quarterly, IV (Nos.1-2), 1961, ss.1-21
- Helleiner, Eric. The Making of National Money:Territorial Currencies in Historical Perspectives, Cornell University Press, Ithaca, 2003
- Sahillioğlu, Halil. “Süleyman II ve Ahmed II Dönemi Bakır Paraya Dayanan Enflasyon Devresi M.1687-1691/H.1099-1103”, Türk Numismatik Derneği Bülteni, 10, 1982, ss.7-40
- Sargent, T.J. and Velde, François R. The Big Problem of Small Change, Princeton University Press, Princeton(NJ), 2002